

Olena SEMENOG

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Language and Literature, A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University, 87 Romenska Str., Sumy, Ukraine, 40002

E-mail: olenasemenog@gmail.com

ORCID:0000-0002-8697-8602

Олена СЕМЕНОГ

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, вул.Роменська, 87, м.Суми, Україна, 40002

Iryna TOMASHEVSKA

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave., Lutsk, Ukraine, 43025

E-mail: tomira25@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6853-387X

Ірина ТОМАШЕВСЬКА

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Воли, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

PHD TRAINING IN THE SPECIALTY

**01 “EDUCATION / PEDAGOGY”: UKRAINIAN EXPERIENCE
IN DIMENSIONS OF PRIORITIES
FOR EUROPEAN INTEGRATION**

***Abstract.** The article establishes the conceptual approaches in the framework of the realization of the educational and scientific programmes of the students of the degree of Doctor of Philosophy in the field 01 “Education / Pedagogy” for the specialty 011 “Educational, Pedagogical Sciences”: Objectives, approaches to teaching and teaching, methods, subject results in the context of the formation of integral, general and professional competences, academic culture in the context of the educational process, scientific activity, pedagogical practice.*

The analysis of scientific-pedagogical jeremiads is carried out; educational-scientific programs of Doctor of Philosophy, study of normative documents, supervision of educational process in several

institutions of higher education in Ukraine gives grounds to assume that in the 21st century in the conditions of innovation implementation, The modernisation of the third cycle of higher education – doctoral training – is gaining special importance in the educational sphere in the context of the reform of national education on the basis of European integration priorities, globalisation of scientific research and scientific ethics.

The training of doctors of philosophy, especially in the field 01 “Education / Pedagogy”, in the sphere of pedagogical education and education of adolescents, as shown by the analysis of the curricula of the Institute of Pedagogical Education and Adolescents’ Education named after Ivan Zyzun of the National Academy of Sciences of the Ukraine, Gluhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko, Volyn National Pedagogical University named after Lesia Ukrainka, Sumy State Pedagogical University named after A. A. A. It is in line with the priorities of doctoral education in European countries and is implemented in the context of the European integration vector of development.

The curricula adopt the key ideas of the systemic, competency-based, person-centred, individual-action, cultural, and axial methodological approaches. There is also a strengthening of interdisciplinary (combining methodological, conceptual and procedural approaches applicable to different branches of knowledge and creating a new quality) and inclusive approaches (which means activating forms of cooperation between educators and foreign stakeholders).

The Salzburg principles of the formation of graduate students as scientists, which is carried out in the complex academic environment of scientific schools, are used in the development of the educational and scientific programmes of the above-mentioned institutions. The formation of soft skills is an integral part of the training of trainees, their practical training and the writing of scientific papers.

The training of trainees, according to the curricula we have analysed, scientific and pedagogical dissertation research and production practice are based on the principles of academic integrity, student-centred approach, personal growth, self-affirmation, self-improvement of the doctoral student, openness to change, emphasis on increasing responsibility and accountability on the part of the student, and the mutual respect of the instructor and the student.

We consider the formation of nurturing skills to be an integral part of the training of undergraduates in institutions of higher education and scientific research institutions.

The results of the study programmes are the general, integral, special (faculty) competences formed in the graduates. Through the study of the disciplines of the academic and professional training cycle (general and elective disciplines), a graduate doctor of philosophy should be equipped with five subject learning outcomes and competences, These include analytical skills, conative skills, volitional skills, critical self-evaluation, the ability to organise and participate in project activities, the ability to work ethically, and the ability to use self-analysis and self-evaluation; generate their own ideas for scientific innovations, use information resources; effectively apply basic psychological and pedagogical concepts, assumptions and theories in their teaching activities.

Key words: curriculum, training, Doctor of Philosophy, pedagogy, student-centred approach, academic integrity, Euro-integration priorities, educational process, scientific basis of training, pedagogical practice, soft competences, professional competences.

ПІДГОТОВКА ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ У ГАЛУЗІ 01 «ОСВІТА / ПЕДАГОГІКА»: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД У ВИМІРАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ

Анотація. У статті узагальнено концептуальні підходи у межах реалізації освітньо-наукових програм здобувачів ступеня доктора філософії у галузі 01 «Освіта/педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»: цілі, підходи до навчання і викладання, методи, предметні результати у контексті формування інтегральної, загальних та професійних компетентностей, академічної культури в умовах освітнього процесу, наукової діяльності, педагогічної практики.

Проведений аналіз науково-педагогічних джерел; освітньо-наукових програм доктора філософії, вивчення нормативних документів, спостереження за освітнім процесом в кількох закладах вищої освіти України дає підстави припускати, що у ХХІ сторіччі в умовах запровадження інновацій, реформування національної освіти на засадах євроінтеграційних пріоритетів, глобалізації наукових досліджень та наукової етики особливого значення в освітньому просторі набуває модернізація третього циклу вищої освіти – докторської підготовки.

Підготовка докторів філософії, зокрема в галузі 01 «Освіта/Педагогіка», у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих, як показує аналіз освітньо-наукових програм Інституту

педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Волинського національного університету імені Лесі Українки, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, суголосна із пріоритетами докторської освіти в європейських країнах і загалом реалізується в контексті євроінтеграційної векторності розвитку.

Освітньо-наукові програми урахують ключові ідеї системного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, культурологічного, аксіологічного методологічних підходів. Наявне також урахування інтердисциплінарного (об'єднує методологічні, змістові та процесуальні засади, властиві для різних галузей знань, й утворює нову якість) й інклюзивного підходів (означає активізацію форм співпраці здобувачів та зовнішніх стейкхолдерів).

У розробці освітньо-наукових програми означених вище закладів ураховано Зальцбурзькі принципи формування аспірантів як науковців, що здійснюється в потужному академічному середовищі наукових шкіл. Формування softskills імпліцитно пронизує навчання здобувачів, практичну підготовку, написання наукових робіт.

Навчання здобувачів, відповідно до аналізованих нами освітньо-наукових програм, науково-педагогічне дисертаційне дослідження та виробничу практику пронизують принципи академічної доброчесності, студентоцентрований підхід, орієнтація на особистісне зростання, самоствердження, самовдосконалення здобувача докторського ступеня, відкритість до змін, акцент на підвищення відповідальності та підзвітності з боку студента, взаємної поваги викладача і студента.

Невід'ємним складником навчання аспірантів у закладах вищої освіти та науково-дослідних установ вважаємо формування гнучких навичок.

Результатами засвоєння освітніх програм є сформовані у випускників загальні, інтегральна, спеціальні (фахові) компетентності. Через опанування дисциплін циклу загальної, професійної підготовки (обов'язкові та вибіркові дисципліни) майбутній доктор філософії має оволодіти певними предметними результатами навчання і набути компетентностей, серед яких – аналітичні, когнітивні уміння, вольові якості, критична самооцінка, здатність організувати і брати участь у проектній діяльності, здатність працювати етично, застосовувати самоаналіз та самооцінку; генерувати власні ідеї щодо наукових інновацій,

використовувати інформаційні ресурси; ефективно застосовувати основні психологічні і педагогічні концепції, положення, теорії у викладацькій діяльності.

Ключові слова: *освітньо-наукова програма, підготовка, доктор філософії, педагогіка, студентоцентризований підхід, академічна доброчесність, євроінтеграційні пріоритети, освітній процес, наукова складова підготовки, педагогічна практика, загальні компетентності, професійні компетентності.*

Вступ. На початку ХХІ сторіччя в підготовці здобувачів вищої освіти відбуваються зміни, зумовлені реформуванням національної освіти на засадах євроінтеграційних пріоритетів. Динамічний розвиток ринку освітніх послуг стимулює запит на унікальні, практикоорієнтовані освітні програми підготовки фахівців на кожному із освітніх рівнів вищої освіти, у т.ч. педагогічного профілю.

Підготовка докторів філософії (PhD) у галузі 01 «Освіта/Педагогіка» здійснюється на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, що відповідає Національній рамці кваліфікацій, передбачає здобуття теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» (2016 р.) підготовка в аспірантурі передбачає виконання особою освітньо-наукової або наукової програми вищого навчального закладу (наукової установи) за певною спеціальністю та проведення власного наукового дослідження¹.

Упродовж останнього десятиріччя у нормативних документах України визначено перелік компетентностей, якими повинен оволодіти здобувач докторського ступеня, подовжено терміни докторської програми до чотирьох років навчання, окреслено нові

---

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)». URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248945529>

вимоги до написання і захисту дисертаційних робіт, актуалізовано формування гнучких навичок, практичну підготовку.

Аналіз освітньо-наукових програм в закладах вищої освіти та науково-дослідних інститутах НАПН України засвідчує, що цілі, завдання, програмні результати навчання майбутніх докторів філософії у галузі 01 «Освіта / Педагогіка» загалом реалізуються в контексті євроінтеграційної векторності розвитку, відповідають тенденціям утвердження принципів академічної доброчесності, студентоцентрованості, розвитку спеціальностей з урахуванням потреб у фахівцях, здатних науково мислити й ефективно здійснювати професійну наукову і викладацьку діяльність, гнучко реагувати на виклики часу. Успішне виконання освітньо-наукової програми та публічний захист дисертації у спеціалізованій вченій раді слугує підставою присудити здобувачеві ступінь «доктор філософії».

Затвердження Професійного стандарту групи професій «Викладачі закладів вищої освіти» (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 610 від 23 березня 2021 року) актуалізувало загальні компетентності, якими має оволодіти і здобувач на третьому освітньо-науковому рівні вищої освіти: володіння навичками критичного мислення, комунікативними навичками, здатність проявляти емпатію, здійснювати пошук, оброблення та аналіз інформації з різних джерел, генерувати нові ідеї (креативність), діяти на основі етичних міркувань, проявляти толерантність та повагу до культурної різноманітності, а також низку професійних компетентностей².

Аналіз актуальних досліджень. Питання докторської освіти і підготовки знайшли відображення у міжнародних документах «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)» (2015 р.). Про посилення діджиталізації з метою підвищення якості освіти, глобалізації наукових досліджень та наукової етики наголошується в

---

² Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

рекомендаціях «Рух Зальцбурга вперед – Упровадження та нові виклики»³.

Про запровадження трициклової системи підготовки бакалавр – магістр – доктор філософії наголошується в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.).

Освітньо-наукові програми з підготовки майбутніх докторів філософії у галузі 01 «Освіта / Педагогіка» побудовані з урахуванням національних документів: Законів України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2018 р.), Постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» (2015 р.), «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» (2016 р.), «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» від 6 березня 2019 р. № 167 та ін.

Означені програми ґрунтуються й на основних положеннях Концепції освіти дорослих в Україні (2011 р.). У документі акцентовано увагу, зокрема і на тому, що «головним споживачем у сфері освіти дорослих стає окрема особистість з її конкретними освітніми запитамі. Це зумовлює застосування особливих технологій навчання дорослих як споживачів освітніх послуг»⁴.

Методологія докторської освіти, компаративний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду підготовки науково-педагогічних кадрів представлені в «Національному освітньому глосарії: вища освіта», «Енциклопедія освіти» за ред. В. Кременя. Специфіка докторської освіти, підготовки докторів філософії педагогічних спеціальностей розкривається у наукових працях О. Антонової, М. Вовк, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, В. Кременя, В. Лугового, Л. Лук'янової, Ю. Рашкевича, А. Сбруєвої, О. Сухомлинської, Ж. Таланової та інші.

Актуальні проблеми теорії і практики підготовки викладачів-дослідників розглядаються, зокрема, на щорічній міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» у

---

³ Taking Salzburg Forward – Implementation and New Challenges. URL: https://eua-cde.org/downloads/publications/2016_euacde_doctoral-salzburg-implementation-new-challenges.pdf (дата звернення 15.09.2021).

⁴ Концепція освіти дорослих в Україні. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. 24 с.

Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка.

Освітній складник докторських програм у галузі освіти (Doctor of Philosophy in Education, Ph.D.) закордоном, у тому числі у Гарвардському університеті, аналізують І. Регейло та Н. Базилюк. Автори зазначають, що відповідно до освітньої програми в університеті здійснюється підготовка фахівців, котрі здатні виконувати випереджувальне міждисциплінарне дослідження і на цій підставі подавати ефективні пропозиції щодо реформування освітньої політики і практики⁵.

Корисним є вивчення досвіду проєктних груп закладів вищої освіти та науково-дослідних установ НАПН України в контексті формування загальних та професійних компетентностей, академічної культури аспірантів. Джерельною базою для аналізу слугують освітньо-наукові програми Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України⁶, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка⁷, Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка⁸, Волинського національного університету імені Лесі Українки⁹. Означені наукові праці та наявний досвід проєктних

---

⁵ Регейло І.Ю, Базелюк Н.В. Освітня складова в докторських програмах у галузі освіти Гарвардського університету. *Вища освіта України*. 41–48, 2015.

⁶ Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

⁷ Освітня програма Теорія і методика вищої освіти. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. *Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка*. 2021.

⁸ Освітня програма 011 Освітні, педагогічні науки. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, 2021. URL: https://sspu.edu.ua/images/2021/docs/proekt_op/proekt_op_PhD_0e633.pdf.

⁹ Відомості про самооцінювання освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf; Освітня програма. Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

груп дає підстави вивчити кращі практики, сильні сторони, перспективи підготовки майбутніх докторів філософії у галузі 01 «Освіта / Педагогіка» в євроінтеграційних процесів.

Мета дослідження. У межах дослідження узагальнимо концептуальні підходи у межах реалізації освітньо-наукових програм здобувачів ступеня доктора філософії у галузі 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»: цілі, підходи до навчання і викладання, методи, предметні результати у контексті формування інтегральної, загальних та професійних компетентностей, академічної культури в умовах освітнього процесу, наукової діяльності, педагогічної практики.

У дослідженні використовуємо загальнонаукові методи: теоретичні – вивчення нормативних документів; аналіз науково-педагогічних джерел; освітньо-наукових програм доктора філософії; емпіричні – спостереження за освітнім процесом.

Виклад основного матеріалу. Окреслимо ключові терміни, якими послуговуємось у дослідженні. Поняття «освітньо-наукова програма» розглядаємо відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», методичних рекомендацій «Розроблення освітніх програм» (В. Захарченко, В. Луговий, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова / за ред. В.Г. Кременя) як систему освітніх компонентів на третьому рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів за Європейською кредитною трансферно накопичувальною системою (ЄКТС), необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти¹⁰¹¹.

Докторську програму за А. Сбруєвою визначаємо як сукупність взаємопов'язаних форм освітньої та наукової діяльності здобувача,

---

¹⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)». URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248945529>.

¹¹ Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації / В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.

після успішного завершення яких він отримує ступінь доктора філософії; спеціальність – це складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка здобувачів; спеціалізація – складова спеціальності, що передбачає профільну спеціалізовану освітню програму підготовки здобувачів; поняття «доктор філософії» окреслюємо як освітній перший науковий ступінь на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня «магістр» (або освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст»); результати навчання – це знання, вміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особистісні якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити, виміряти, та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів¹².

Одним із важливих етапів проектування освітньої програми є визначення її профілю, мети. Зокрема, метою освітньо-наукової програми «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України є розвиток у майбутніх докторів філософії аксіологічних орієнтацій, професійно-наукової, мовно-комунікативної, інформаційної, методологічної культури, технологічних здатностей, критичного мислення, педагогічної майстерності, інших компетентностей, необхідних для науково-професійної і викладацької діяльності, професійної комунікації у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих¹³.

Означена програма спрямована на обґрунтування методологічних підходів, теоретичних засад, розроблення інноваційних технологій,

---

¹² Сбрусува А. Досвід реалізації проєкту Еразмус+ Жан Моне Модуль «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів». Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 квітня 2021 року, м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2021. 304 с.

¹³ Відомості про самооцінювання освітньої програми «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoost_011_2021.pdf; Освітня програма «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data /Aspirantura/Accreditation_011 /Vidomosti_samoost_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

здійснення компаративістських досліджень, аналіз історико-педагогічної ретроспективи розвитку педагогічної освіти і освіти дорослих в Україні і зарубіжжі. Принципами реалізації програми є принципи неперервності, інноваційності, прогностичності, гнучкості реагування на суспільні зміни, культуровідповідності, полікультурності, міждисциплінарності, технологічності.

Проектна група у Волинському національному університеті імені Лесі Українки за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» вбачає мету програми в підготовці висококваліфікованих фахівців, інтегрованих в європейський та світовий освітньо-науковий простір, здатних до самостійної науково-дослідницької та практичної педагогічної діяльності в різних галузях педагогічної науки та вищої педагогічної освіти. Програма є академічно-дослідницькою та дослідницько-інноваційною, зорієнтована на академічну підготовку в галузі 01 «Освіта/Педагогіка», акцентована на формування здатності здобувачів провадити наукову (науково-дослідну), викладацьку діяльність із застосуванням інноваційних методів, технологій дослідження і навчання у вищій школі, та на їх подальшу фахову самоосвіту¹⁴.

Метою освітньої програми «Освітні, педагогічні науки» Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка визначено підготовку фахівців, які здатні комплексно вирішувати проблеми професійного та дослідницько-інноваційного характеру в галузі загальної педагогіки, історії педагогіки і порівняльної педагогіки; проявляють готовність до розв'язання актуальних проблем педагогічної теорії та практики шляхом проведення власного наукового дослідження¹⁵. Освітня програма побудована з урахуванням інтердисциплінарного (об'єднує

---

¹⁴ Відомості про самооцінювання освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. URL: http://iprood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf; Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://iprood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

¹⁵ Освітня програма 011 – Освітні, педагогічні науки. Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, 2021. URL: https://spsu.edu.ua/images/2021/docs/proekt_opp/proekt_op_PhD_0e633.pdf.

методологічні, змістові та процесуальні засади, властиві для різних галузей знань, й утворює нову якість) й інклюзивного підходів (означає активізацію форм співпраці здобувачів та зовнішніх стейкхолдерів)¹⁶.

У Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка освітню програму «Теорія і методика вищої освіти» скеровано на формування у здобувачів інтегральної, загальних та фахових компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі науково-педагогічної й дослідницько-інноваційної діяльності¹⁷. До принципів реалізації програми розробники відносять інноваційність, гнучкість у реагуванні на суспільні зміни, поєднання національних освітніх традицій та світового досвіду, академічну мобільність, прогностичність, формування спектру загальних і фахових компетентностей.

Освітньо-наукові програми, як показує аналіз, ураховують ключові ідеї системного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, культурологічного, аксіологічного, методологічних підходів. Положення компетентнісного підходу важливі для формування загальних і професійних компетентностей; культурологічний – забезпечує підготовку майбутніх докторів філософії як вагомий компонент національної та світової культури; принципи аксіологічного підходу важливі для розгляду ціннісно-гуманістичних засад науково-педагогічної діяльності.

Освітньо-наукові програми загалом орієнтовані на методологічну, професійно-педагогічну і практичну підготовку майбутніх докторів філософії до виконання досліджень з теорії і методики вищої педагогічної освіти, компаративістики, науково-педагогічної роботи, викладання педагогічних, професійно орієнтованих дисциплін і водночас кожна програма унікальна.

---

¹⁶ Сбруєва А. Досвід реалізації проекту Еразмус+Жан Моне Модуль «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів». Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 квітня 2021 року, м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2021. 304 с.

¹⁷ Відомості про самооцінювання освітньої програми Теорія і методика вищої освіти. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2021. URL:https://drive.google.com/file/d/1zp0aBF3XhbMr_DW0sIIoG7sasxyX4i-R/view (дата звернення 15.09.2021).

Проектна група Волинського національного університету імені Лесі Українки вбачає унікальність освітньо-наукової програми в дотриманні системного підходу, що забезпечує цілісність фахової підготовки викладача-дослідника, дозволяє створити ефективне освітнє середовище для особистісного розвитку аспірантів. Ідеться про поглиблену теоретико-методологічну підготовку, розвиток науково-дослідницьких навичок, формування професійної майстерності викладача закладу вищої освіти у поєднанні з унікальними можливостями розвитку м'яких навичок (softskills), розвиток умінь наукової комунікації (державною та англійською мовами), участі в міжнародних програмах «Горизонт 2020», Еразмус+», реалізації академічної мобільності в університетах-партнерах: Варшавський університет, Люблінський католицький університет імені Івана Павла II (Люблін, Польща), Вища державна професійна школа (Хелм, Польща), Каунаський університет Вітаутаса Великого (Каунас, Литва), Європейська асоціація міжнародної освіти (Стокгольм, Швеція), Тбіліський державний університет імені Сулхан-Саба Орбеліані¹⁸.

Особливості програми педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України¹⁹ полягають у поєднанні освітньої та наукової складової, що дає можливість здійснювати якісні дослідження з проблем загальної педагогіки, історії педагогіки чи порівняльної педагогіки на основі українського і зарубіжного досвіду педагогічної

---

¹⁸ Відомості про самооцінювання освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки URL:http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoosts_011_2021.pdf; Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL:http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoosts_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

¹⁹ Відомості про самооцінювання освітньої програми «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoosts_011_2021.pdf; Освітня програма «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoosts_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

освіти і освіти дорослих. Інститут має понад двадцятип'ятирічний досвід й унікальні наукові школи у галузі неперервної освіти, педагогічної освіти і освіти дорослих; є єдиною в Україні державною науковою установою, яка здійснює фундаментальні та прикладні дослідження у сфері освіти дорослих. Аспіранти долучаються до лекцій зарубіжних науковців (Ян Де Груф (Бельгія), Т. Клуберт (Німеччина), Я. Сікора, Т. Яніцка-Панек (Польща)), є учасниками міжнародних проєктів.

Освітня програма «Теорія і методика вищої освіти», що реалізовується у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, враховує регіональні потреби і особливості Сіверщини, використовує історичний досвід педагогічної науки і понад сто сорок шість років освітньої діяльності університету²⁰.

У розробці аналізованих освітньо-наукових програм ураховано Зальцбурзькі принципи формування аспірантів як науковців у академічному середовищі наукових шкіл: забезпечення прозорої схеми спільної відповідальності молодих дослідників, наукових керівників та університетів; створення системи спільного кураторства за науковим дослідженням кількома науковими керівниками; включення в систему спільного керівництва (переважно дисертаційними дослідженнями) зарубіжних експертів і дослідників; розвиток компетенцій академічного персоналу щодо сучасних стандартів наукового керівництва (більш детально подано в публікації²¹).

В Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України розвиваються наукові школи, наукові співробітники здійснюють якісні наукові дослідження, продукують законодавчі ініціативи у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих. У Волинському національному університеті імені Лесі Українки наявна тенденція щодо інтеграції наукової та освітньої діяльності в загальноєвропейський та світовий простір через запровадження загальноєвропейських освітніх стандартів; використання транскордонних можливостей для здійснення спільних наукових та освітніх проєктів.

---

²⁰ Відомості про самооцінювання освітньої програми «Теорія і методика вищої освіти». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1zp0aBF3XhbMr_DW0slIoG7saxsyX4i-R/view (дата звернення 15.09.2021).

²¹ Фаст О.Л. Тенденції інноваційного розвитку докторської освіти у Європейському просторі вищої освіти. Педагогічні науки. Херсон : Херсонський державний університет, 2020. Вип. 92. С. 96–102.

Навчання здобувачів, відповідно до аналізованих нами освітньо-наукових програм, науково-педагогічне дисертаційне дослідження та виробничу практику пронизують принципи академічної доброчесності. Їх дотримання передбачає ознайомлення з **інформаційною та нормативною базою, політикою корпоративної культури**, створення на сайті закладів сторінки «Академічна доброчесність» (наприклад, <https://u.to/vE9PGw>); **перевірку на антиплагіат наукових статей і робіт здобувачів**; опитування здобувачів освіти з метою виявлення та попередження випадків порушення принципів академічної доброчесності; **можливість самоосвіти шляхом вивчення «Онлайн-курсу «Академічна доброчесність» від EdEra»** (https://www.youtube.com/watch?v=_GUg6ED2z2k&ab_channel=EdEra); ознайомлення з міжнародними проєктами з питань академічної доброчесності (проєкт «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти») (<https://academiq.org.ua/pro-proekt/>).²²

Освітньо-наукові програми пронизує студентоцентризований підхід, орієнтація на особистісне зростання, самоствердження, самовдосконалення здобувача докторського ступеня, відкритість до змін. Проєктні групи аналізованих програм дотримуються положення Концепції освіти дорослих в Україні (2011 р.) про застосування особливих технологій навчання дорослих як споживачів освітніх послуг»²³.

У рамках розгляду академічного аспекту поняття студентоцентризм (студентоцентризований підхід), зауважує А. Сбруєва, являє собою інноваційну освітню парадигму, що означає перехід від зосередженості на викладанні (форми, методи, технології, засоби діяльності викладача) до центрації на навчанні (навчальній діяльності студента), від процес оцентрованості до результатоцентрованості (зосередження на компетентностях, що є необхідними студенту для успішної самореалізації, зокрема до працевлаштування). Академічний вимір

---

²² Відомості про самооцінювання освітньої програми «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samooots_011_2021.pdf; Освітня програма «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samooots_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

²³ Концепція освіти дорослих в Україні. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. 24 с.

студентоцентрованого навчання охоплює такі елементи: опора на активне, а не пасивне навчання; акцент на глибоке вивчення і розуміння навчального матеріалу; підвищення відповідальності та підзвітності з боку студента; підвищення рівня автономії студента; взаємозалежність між викладачем і студентом; взаємна повага викладача і студента²⁴.

А. Сбруєва описує у своєму дослідженні концепцію перетворення студента на агента освітніх змін, що означає залученість студентів до виконання функції оцінювачів якості освітніх послуг, що реалізується шляхом моніторингу якості освіти (опитування, робота з цільовими групами), до роботи в органах забезпечення якості вищої освіти як на інституційному, так і на національному рівнях); участь в ухваленні рішень у процесі взаємодії керівництва, професорсько-викладацького складу та студентства, спільного пошуку шляхів вирішення нагальних проблем. Діяльність студентів як агентів змін є, на думку дослідниці, найдосконалішою формою залучення студентства, оскільки передбачає збільшення студентської ініціативи в процесі внесення змін до освітньої політики університету, регіону чи держави, наднаціонального освітнього простору.

Студентоцентрований підхід за програмою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України реалізується через створення умов для академічної свободи, самостійності здобувачів, права на академічну мобільність та зарахування результатів неформальної освіти; забезпечення конструктивного наставництва, надання консультацій з урахуванням проблематики дисертаційного дослідження, через апробацію результатів дослідження під час циклічних заходів, заходів, проведених Кафедрою ЮНЕСКО, Українською асоціацією освіти дорослих, Радою молодих учених, Академією педагогічної майстерності²⁵.

---

²⁴ Сбруєва А. Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти : навчальний посібник. Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2021. 319 с.

²⁵ Відомості про самооцінювання освітньої програми «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoosti_011_2021.pdf; Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoosti_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

У Глухівському НПУ імені Олександра Довженка студентоцентризований підхід забезпечується, як показує аналіз освітньо-наукової програми, через систематичні зустрічі студентського самоврядування та адміністрації, онлайн-опитування (Положення про проведення опитувань здобувачів освіти в Глухівському НПУ імені Олександра Довженка <https://u.to/TНpQGw>); залучення здобувачів освіти до процесів формування та реалізації освітньої політики; наявність процедур та механізмів реалізації вільного вибору дисциплін; вибір тем наукових досліджень та баз практик; застосування очного та змішаного навчання, використання електронних ресурсів, застосування інтерактивних методів, мультимедійних засобів, надання консультацій; наявність системи моніторингу та оцінювання якості освітнього процесу²⁶.

У Волинському національному університеті імені Лесі Українки та Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка студентоцентризоване навчання на третьому освітньо-науковому рівні вищої освіти забезпечується правом здобувачів формувати власну освітню траєкторію через вільний вибір двадцяти п'яти відсотків навчальних дисциплін відповідно до специфіки наукового дослідження.

Невіддільним складником навчання аспірантів у закладах вищої освіти та науково-дослідних установах вважаємо формування гнучких навичок. Дослідники називають так міжособистісні, соціальні навички, навички спілкування, риси характеру (чесність, ефективне спілкування, ввічливість, відповідальність, професійність, гнучкість); уміння працювати в команді, емоційний інтелект (Robles, 2016)²⁷. Розробники освітньо-наукових програм акцентують увагу на соціальних – комунікація, здатність до командної роботи, на гнучкості, адаптивності, креативності, професійної етики, міжособистісних навичок, тайм-менеджменту, управління проектами; універсальних – дослідницьких, мобільності, інтелектуальної власності, уміннях застосування ІКТ (Інститут

---

²⁶ Відомості про самооцінювання освітньої програми «Теорія і методика вищої освіти». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1zp0aBF3XhbMr_DW0slloG7sasxyX4i-R/view (дата звернення 15.09.2021).

²⁷ Robles M.M. (2016). Executive Perceptions of the Top 10 Soft Skills Needed in Today's Workplace. *Business Communication Quarterly*, 75 (4), 453–465.

педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН); на таких навичках, як здатність знаходити підхід до людей під час розроблення й апробації різних профілактичних програм із питань формування здорового способу життя дітей та молоді; критичне мислення, переосмислення історико-педагогічного минулого в контексті сучасних умов, сприяючи тим самим успіху у здійсненні самостійної науково-дослідницької роботи і майбутньої професійної діяльності (Волинський національний університет імені Лесі Українки); соціальних (комунікації, здатності до командної роботи, гнучкості, адаптивності, креативності, професійної етики, міжособистісних навичок, тайм-менеджменту, управління проектами) та універсальних (дослідницьких, мобільності, інтелектуальної власності, вміння застосування ІКТ) навичках аспірантів (Глухівський НПУ імені Олександра Довженка).

На формування softskills спрямовано викладання навчальних дисциплін «Філософія науки», «Управління проектами та інтелектуальна власність», «Наукова комунікація українською мовою», «Наукова англомова комунікація», «Цифрові технології в наукових дослідженнях», «Технологія наукових досліджень» та інші, що відображено в силабусах та робочих програмах²⁸.

До принципів здійснення освітнього процесу в кожному із закладів за аналізованими програмами відносимо інноваційність, гнучкість у реагуванні на суспільні зміни, поєднання національних освітніх традицій та світового досвіду, академічну мобільність, прогностичність, формування спектру загальних і фахових компетентностей.

Індивідуальна освітня траєкторія здобувачів за освітньо-науковими програмами, як показує аналіз і опитування здобувачів, реалізується через вільний вибір видів, форм і темпу здобуття освіти, дисциплін, методів і засобів навчання, що передбачає особистісно зорієнтований, студентоцентрикований підхід, індивідуальний навчальний план. Здобувач може задовольнити наукові інтереси через вибір вибіркового дисциплін із запропонованого переліку, іноземної мови, бази викладацької практики; консультування у науковців відділів; зарахування результатів неформальної освіти

---

²⁸ Відомості про самооцінювання освітньої програми Теорія і методика вищої освіти. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2021. URL:https://drive.google.com/file/d/1zp0aBF3XhbMr_DW0sIloG7sasxyX4i-R/view (дата звернення 15.09.2021).

шляхом участі у заходах, ініційованих кафедрами; відвідування лекцій зарубіжних учених.

Цикл загальної підготовки і підготовки за професійно орієнтованим циклом у докторських програмах становлять дисципліни філософського, психолого-педагогічного, інформатичного циклів, що є обов'язковими або становлять вибіркового складника.

За програмою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН пропонуються, зокрема, такі дисципліни: «Філософські засади освіти в синхронічному і діахронічному дискурсі», «Методологічні основи дослідження освітніх явищ і процесів», «ІКТ в освітньо-науковій діяльності», «Проектна діяльність в освіті», «Кількісні та якісні методи дослідження», «Психолого-педагогічні засади викладання і навчання», «Специфіка наукового експериментального дослідження», «Національна вища освіта в історико-педагогічному контексті»²⁹.

До дисциплін циклу загальної та професійної підготовки Волинського національного університету імені Лесі Українки віднесено і такі дисципліни, як «Соціокультурний розвиток освітніх систем», «Формування професійної мобільності майбутнього педагога», «Превентивне виховання студентської молоді», «Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя». Освітньо-наукова програма у Глухівському НПУ імені О. Довженка забезпечує підготовку аспірантів до професійно-дослідницької діяльності через вивчення дисциплін «Технологія наукових досліджень», «Філософія науки», «Управління проектами та інтелектуальна власність», «Цифрові технології в наукових дослідженнях»³⁰.

---

²⁹ Відомості про самооцінювання освітньої програми «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf; Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

³⁰ Відомості про самооцінювання освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoots_011_2021.pdf.

До ключових понять навчальних дисциплін віднесено поняття «академічна доброчесність», «наукова доброчесність». Загалом викладачі керуються тлумаченнями, що подані в нормативних міжнародних та національних документах.

У Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі³¹ схарактеризовано цінності академічної культури: академічну свободу, моральну і соціальну відповідальність дослідників за результати досліджень; прагнення наукових товариств до співпраці на світовому рівні; наукову, дослідницьку етику; позитивну емоційну взаємодію суб'єктів дослідницької діяльності; самовідданість праці. Питання академічної порядності й етичної поведінки в дослідженнях – на порядку денному міжнародних організацій (Міжнародний Центр академічної доброчесності (<http://www.academicintegrity.org/ica/home.php>), Центр Академічної Чесності США, Міжнародна Асоціація Університетів при UNESCO (http://www.iau-aiu.net/sites/all/files/Ethics_Guidelines_FinalDef08.02.13.pdf), у яких визначено пріоритети академічної порядності й етичної поведінки в дослідженнях, вимоги академічних цінностей (академічну свободу, відкритість, толерантність, солідарність та діалог).

Поняття «академічна доброчесність» у Законі України «Про освіту» (2017 р.) розглядається як сукупність етичних принципів та визначених законом правил учасників освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень³².

У «Кодексі академічної доброчесності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (2019 р.)»³³ визначено такі цінності академічної чесності: порядність та чесність – регулярне уникнення застосування нечесних практик під час освітнього процесу або проведення наукового дослідження; доброчесність – відданість членів освітянської спільноти етичним правилам; відповідальність – стати прикладом гідної поведінки для інших

---

³¹ Bucharest Declaration on Ethical Values and Principles of Higher Education in the Europe Region. URL: http://www.iau-aiu.net/sites/all/files/Bucharest_Dec_0.pdf.

³² Про освіту, Закон України № 2145-VIII (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

³³ Кодекс академічної доброчесності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/96.pdf>.

науковців; правдивість – бажання здійснювати наукове дослідження на засадах істини; прозорість – відкритий доступ до інформації, всі учасники освітнього процесу діють зрозуміло, обґрунтовано; законність – всі учасники освітнього процесу дотримуються законів в яких прописані правила академічно чесної поведінки в науковій та фаховій діяльності; сумлінність – належне виконання своїх обов’язків без вдавання до шахрайських практик; повага – відчуття поваги до своїх колег, наукових попередників, їх ідей, здобутків; пошани та цитування у роботі – прояв поваги; партнерські стосунки з колегами, співавторами, іншими учасниками освітнього та дослідницького процесу; довіра – усі дослідники впевнені в чесності один одного, можуть покласти на своїх колег, не мають страху, що їхні наукові здобутки можуть бути вкраденими, присвоєними іншими колегами; протистояння тиску та відстоювання принципів академічної чесності; справедливість – рівноправне ставлення до всіх колег, відсутність дискримінації за різними ознаками; самовдосконалення та вдосконалення; професіоналізм – виконання усіх наукових досліджень за правилами, із застосуванням набутих компетенцій під навчання.

Академічна чесність, зауважує А. Артюхов, відображає рівень розвитку культури і суспільних цінностей, а також є визначальним показником якості освіти, результативності професійної підготовки, відображенням ефективності, відповідальності усіх суб’єктів освітнього процесу. У закладах вищої освіти дотримання основ академічної чесності має стати складеною інституційною політикою³⁴ (Artyukhov and Liuta, 2017).

Важливо для здобувачів пояснювати і поняття «наукова доброчесність», яке дослідники характеризують як сукупність етичних і правових норм, якими повинні керуватися у своїй професійній діяльності дослідники з метою максимального підвищення якості та надійності досліджень, адекватного реагування на загрози або вчинені порушення таких норм (The European Code of Conduct for Research Integrity, 2017³⁵).

---

³⁴ Artyukhov, A., Liuta, O. (2017). Academic integrity in Ukrainian higher education: values, skills, actions. *Business Ethics and Leadership*, 1(1), 34–39. DOI: 10.21272/bel.2017.1-04

³⁵ The European Code of Conduct for Research Integrity. ALLEA. All European Academies, Berlin 2017. 20 p.

У Європейському кодексі дослідницької доброчесності (European Code of Conduct for Research Integrity) (2017 р.) акцентовано увагу на надійності у забезпеченні якості наукового дослідження, відображеній у побудові, методології, аналізі, використанні ресурсів; чесність у розробці, виконанні, рецензуванні, звітуванні та оприлюдненні дослідження у прозорий, чесний спосіб; повагу до колег, учасників дослідницького процесу; відповідальність за дослідження від ідеї до публікації, за управління та організацію дослідження, за навчання, наукове керівництво і наставництво та ін.

На формування академічної культури і доброчесності у СумДПУ імені А.С. Макаренка створено науково-дослідну лабораторію «Академічна культура дослідника», мета діяльності якої – надавати освітньо-консультативну, інформаційно-дидактичну, дослідницьку підтримку щодо формування академічної грамотності. У межах модуля науково-дослідного проекту Еразмус+Жан Моне «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів» у СумДПУ імені А.С. Макаренка читається дисципліна «Академічна культура дослідника: європейський та національний досвід»³⁶.

Дисципліна охоплює розділи «Академічна культура дослідника: сутність, цінності», «Історичні витоки формування академічної культури у вищій освіті в Європі, Україні, у світі», «Академічна культура й етика у вищій освіті: європейський, національний та інституційний виміри», «Лінгвоперсонологія. Культура дослідницького наставництва в європейській та національній практиці». В основу занять покладено роботу із академічним текстом; мета кожного із розділів – формування мовно-комунікативних, аналітико-інтерпетаційних, текстово-жанрових, когнітивно-дискурсивних умінь здобувачів.

Для здобувачів пропонуються завдання-тести на аналіз наукових текстів, що спрямовано на перевірку здатності структурувати, виокремлювати інформацію з одного чи кількох наукових джерел, визначати зв'язок між компонентами змісту, структури та мовним оформленням текстів, оцінювати текст із огляду нормативності,

---

³⁶ Академічна культура дослідника: європейський та національний досвід. JeanMonnet Project EURDOCS 2018-2021. 2020. URL: <https://jmm.sspu.edu.ua/index.php/navchalni-kursy/akademichna-kultura-doslidnika>

здійснювати роботу над помилками в тексті, редагувати більш детально³⁷.

Залучаємо аспірантів до вебінарів Проєкту сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP: «Мистецтво академічного письма: практичні поради» (Наталя Шліхта, PhD, радниця Проєкту сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP), «Академічна доброчесність: робота з закладами повної загальної освіти» (Тарас Тимочко, Яна Чапайло та Марта Томахів).

В освітньому процесі викладачі пропонують активні та інтерактивні методи навчання, технології проєктної діяльності, розвитку критичного мислення, методів проблемного навчання, інформаційно-комунікативних технологій (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН); бінарні, інтегровані, індивідуально-орієнтовані, коучингові та консалтингові освітні технології; соціологічні та статистичні методи, цифрові технології (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка)

Зокрема, для читання мовних дисциплін «Наукова фахова англійська мова», «Наукова фахова українська мова», «Академічне письмо та переклад наукових текстів» (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України) викладачами передбачено комунікативні тренінги, дискусії, організація текстотворчої та редакційної роботи, практикуми, презентації, дослідницькі завдання, написання текстів різних жанрів (анотація, рецензія, наукова стаття, доповідь), наукове і літературне редагування, кейс-метод, аналіз відео виступів педагогів, укладання глосарію з проблеми дисертаційного дослідження тощо.

У Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка для здобувачів докторського ступеня запропоновані дисципліни «Наукова комунікація українською мовою», «Наукова англомовна комунікація», що передбачають формування здатності здобувачів освіти до ефективного спілкування в академічному, науковому та професійному середовищі, успішно продукувати наукові тексти, аргументовано й чітко доводити наукові думки, гіпотези, володіти методикою критичного читання, аналізу,

---

³⁷ Семенов О.М. Концепт «академічна культура дослідника» в українському і польському освітньо-педагогічному дискурсі. Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Київ : APREI, 2020. Вип. IV. С. 139–152. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/8886>

мовно-стилістичного редагування різножанрових текстів наукового стилю. Викладачі застосовують такі методи, як сократівська бесіда, наукова полеміка, лабораторне дослідження, робота в групах, генератор наукових мемів, метод кейсів, кластерування, метод активного навчання (педагогічна наукова імпровізація)³⁸.

Дисципліна «Академічне письмо та переклад наукових текстів» (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України) забезпечує здобувачів сучасними технологіями перекладу, практичними вміннями презентації наукових досліджень у міжнародному науково-освітньому середовищі фаховою англійською мовою й оволодіння основами майстерності усного наукового виступу, здатністю правильно розуміти і використовувати мовленнєві акти у розгортанні дискурсу мовою оригіналу і мовою перекладу³⁹.

Завданням дослідника у межах виконання дисертаційної роботи є уточнення сутності базових понять, а також обґрунтування дефініції нових термінів, терміносполук, які вперше введено у науковий обіг. Тому одним із доцільних форм розвитку мовнокомунікативної компетентності майбутнього викладача-дослідника є, як показує наше безпосереднє спілкування із викладачами аналізованих дисциплін, методукладання глосарію з проблеми дисертаційного дослідження.

Для здобувачів важливими є заняття-комунікативні тренінги для опанування специфіки виголошення усної доповіді, майстер-класи з підготовки презентаційних матеріалів і усного наукового текстотворення, дискусії з проблем наукової мовної культури. У межах курсу «Наукова фахова українська мова» професор М. Вовк проводить, зокрема, дискусії з проблем «Якій науковій термінології варто надавати перевагу: власне українській чи іншомовній,

---

³⁸ Відомості про самооцінювання освітньої програми Теорія і методика вищої освіти. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1zp0aBF3XhbMr_DW0slIoG7saxsyX4i-R/view (дата звернення 15.09.2021).

³⁹ Відомості про самооцінювання освітньої програми Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoost_011_2021.pdf; Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoost_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

запозиченій?», «Чи має право дослідник-початківець створювати власні наукові новотвори, терміни, поняття?», «Наукове наставництво: яким має бути науковий керівник – вимогливим чи дружнім?».

З метою розвитку наукової культури, у т.ч. мовної культури в межах неформальної складової освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки» Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка залучаємо здобувачів до реалізації модуля Erasmus + Jean Monnet Module, мета якого – активізація європознавчих досліджень на засадах міждисциплінарного підходу, формування в університеті інклюзивного академічного середовища. Завдання модуля: формування в учасників докторської програми системи знань з питань освітньої політики ЄС, теорій і технологій інноваційного розвитку вищої освіти у ЄПВО та у світі в цілому, знань з академічної етики; розвиток навичок академічного письма, академічної комунікації в умовах цифрового творчого середовища; розвиток уміння здійснювати ефективне діалогове спілкування у процесі презентації матеріалів та результатів дослідження, зокрема в межах міждисциплінарного та/або міжнародного експертного середовища на основі суб'єкт-суб'єктних відносин; готовність до застосування сучасної методології міждисциплінарних європознавчих досліджень, здатність проводити педагогічне дослідження, складовою якого є питання розвитку освіти в європейських країнах; формування цінностей академічної культури, зокрема готовності дотримуватися норм академічної та наукової доброчесності⁴⁰.

За підтримки Erasmus + Jean Monnet Module пропонуються міждисциплінарні навчальні курси «Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти» (30 год), «Академічна культура дослідника: європейський та національний досвід» (30 год), «Academic writing» (30 год),

---

⁴⁰ Сбруева А. Досвід реалізації проекту Еразмус+ Жан Моне Модуль «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів». *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (20–21 квітня 2021 року, м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2021. 304 с.; Семенов О.М. Курс «Академічна культура дослідника: європейський та національний досвід» у докторській підготовці. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (23–24 квітня 2020 року, м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 89–93.

«Докторський семінар: моніторинг якості» (10 год), «Культура наукового наставництва» (10 год). Щоденник занять, презентації з дисциплін мовного циклу висвітлюється двома мовами на сайті проєкту Еразмус+ЖАН МОНЕ модуль «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів» <https://jmm.sspu.edu.ua> (керівник – професор Сбруєва А.А.), а також у кількох інформаційних блогах у соціальній мережі Facebook, наприклад, Doctoral House in Education in SSPU named after A.S. Makarenko (<https://www.facebook.com/marina.boychenko.37>).

Більшість завдань на практичних заняттях дисциплін «Академічна культура дослідника: європейський та національний досвід» та «Academic writing» спрямовано на формування аналітичних умінь: сформулювати дефініції наукових понять у межах дослідження або загальних педагогічних чи психологічних терміносполук; обґрунтувати теоретичну основу дослідження з урахуванням його міждисциплінарності; відредагувати текст, виправивши стилістичні огріхи), культури роботи з науковим текстом жанрів (анотація, рецензія, наукова стаття, доповідь тощо), що має на меті розкрити потенціал дисертанта щодо вироблення авторського стилю. Під час підготовки текстів різних жанрів наукового стилю акцентуємо увагу на їх структурно-сміслових компонентах, послідовності, логічності композиції, формування умінь оформлення прямого цитування, непрямих покликань, доцільність чи недоречність добору цитатного матеріалу, а також визначаються способи подолання компіляції, плагіату, самоплагіату тощо.

Підвищує ефективність підготовки і представлення електронної презентації робота в малих групах, що передбачає визначення групи власне виконавців та «експертів», що ініціюють внесення вмотивованих змін до презентації з метою підвищення інформативності наукової доповіді⁴¹.

Специфіка формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії у процесі викладання навчальних дисциплін «Академічна культура дослідника: європейський та національний досвід» та «Academic writing» потребує використання традиційних та

---

⁴¹ Технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти: практичний посібник / М.П. Вовк, Н.О. Філіпчук, Ю.В. Грищенко, С.О. Соломаха, Л.Ю. Султанова. Київ, 2019. С. 104–109. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718746/>

інноваційних методів: бесіда, розповідь, пояснення, ілюстрація, проблемного викладу, «мозковий штурм», аналогії, «коло ідей», рольові ігри, метод проєктів, кейс-метод та форм: проблемні лекції, семінари, майстер-класи, проєкти, науково-практичні конференції, вебінари. До засобів навчання у процесі викладання відносимо ресурси мережі інтернет, платформи Zoom, Moodle.

Освітніми програмами підготовки докторів філософії передбачено виробничу практику. Загальний обсяг педагогічної практики складає 9 кредитів ЄКТС: третій семестр – 4,5 кредити, п'ятий семестр – 4,5 кредити.

Майбутні доктори філософії за освітньо-науковою програмою «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі» (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України) проходять двоетапну викладацьку практику в закладах вищої освіти. Це передбачає лекційні та семінарські заняття, опанування сучасними інноваційними формами і методами викладання, студіювання джерел, участь у неформальних заходах академічної комунікації тощо.

У Глухівському НПУ імені Олександра Довженка педагогічна практика у ЗВО передбачає ознайомлення з особливостями роботи викладача, формування у них системи педагогічних умінь та навичок здійснення продуктивної професійної діяльності в освітньому середовищі закладу вищої освіти; науково-педагогічна – набуття практичного досвіду самостійної науково-дослідної роботи з актуальної наукової проблеми⁴².

Педагогічна практика в системі вищої освіти на третьому освітньо-науковому рівні Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка⁴³ спрямована на набуття навичок здійснення навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти, організації навчальної діяльності студентів, проведення науково-методичної та навчально-методичної роботи.

---

⁴² Відомості про самооцінювання освітньої програми «Теорія і методика вищої освіти». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1zp0aBF3XhbMr_DW0sIloG7sasxyX4i-R/view (дата звернення 15.09.2021).

⁴³ Освітня програма 011 Освітні, педагогічні науки. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, 2021. URL: https://sspu.edu.ua/images/2021/docs/proekt_opp/proekt_op_PhD_0e633.pdf.

У ході відвідування занять викладачів аспіранти повинні ознайомитися з різними способами структурування навчального матеріалу, способами активізації навчальної діяльності, прийомами оцінювання освітньої діяльності у вищій школі.

Для забезпечення освітньої та наукової складової програм фахівців докторського ступеня в кожному закладі створено електронну бібліотеку. Бібліотека Волинського національного університету імені Лесі Українки має інституційний репозитарій та он-лайн каталог ресурсів відкритого доступу до цифрової бібліотеки ACM (<https://dl.acm.org/>), до наукометричних баз: Scopus; Web of Science та до контенту Springer. Освітньо-наукова програма повністю забезпечена навчально-методичними комплексами з усіх навчальних дисциплін, які розміщено в освітньому просторі університету⁴⁴.

У Глухівському НПУ імені Олександра Довженка є зала рідкісних видань, електронний читальний зал із безкоштовним доступом до Інтернету, віртуальна довідка, веб-сайт <https://u.to/NsZPGw>. Забезпечено доступ до електронних баз WebofScience, Scopus, платформи рецензованої літератури Science Direct, електронного архіву наукових, навчальних, навчально-методичних видань науковців Університету (Інституційний репозитарій <https://u.to/82NVGw>)⁴⁵;

Здобувачі мають можливість користуватися ресурсами, що наявні в електронній бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (<http://ipood.com.ua/e-library/>), репозитарії дисертацій (<http://ipood.com.ua/e-library/repositariy-disertacy/>); матеріалами періодичних видань на сайтах (<http://ipood.com.ua/naukovi-vidannya-274/>); в Електронній бібліотеці НАПН України (<http://lib.iitta.gov.ua/>), фондами Державної науково-

---

⁴⁴ Відомості про самооцінювання освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samooots_011_2021.pdf; Освітня програма «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samooots_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

⁴⁵ Відомості про самооцінювання освітньої програми Теорія і методика вищої освіти. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1zp0aBF3XhbMr_DW0sIIoG7sasxyX4i-R/view (дата звернення 15.09.2021).

педагогічної бібліотеки ім. В.О. Сухомлинського; ресурсами компанії Elsevier до наукометричної бази даних Web of Science)⁴⁶.

В. Кремень зауважує, що у НАПН України створено сучасну електронну бібліотеку, у якій представлено 23 тис. повнотекстових ресурсів, яких – 99 відсотків у вільному доступі. Вони завантажувалися 7,2 млн разів, з них 2,5 млн – у 2020 р.; а кількість користувачів бібліотеки становить 67 тис. із 146 країн.⁴⁷

Доступ до бібліотечних ресурсів посилює наукову складову освітніх програм, що, як показує аналіз, передбачає проведення власного наукового дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників у контексті проблематики педагогіки й методології науки, а результати дослідження опублікувати у фахових виданнях і виданнях, внесених, у т.ч. до міжнародних наукометричних баз даних та шляхом участі в конференціях різного рівня. Аспіранти беруть участь у міжнародних та транскордонних наукових дослідженнях, дещо слабко представлено аспект реалізації принципів академічної мобільності проходять навчання і стажування в зарубіжних ЗВО.

У Зальцбурзьких принципах європейським університетам рекомендовано керуватися такими директивами: забезпечення прозорості схеми спільної відповідальності молодих дослідників, наукових керівників та університетів; утворення системи спільного кураторства науковим дослідженням кількома науковими керівниками; включення в систему спільного керівництва (переважно дисертаційними дослідженнями) зарубіжних експертів і

---

⁴⁶ Відомості про самооцінювання освітньої програми Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoost_011_2021.pdf; Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoost_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

⁴⁷ Кремень В.Г. (2021). Звіт національної академії педагогічних наук України про стан використання коштів на наукову і науково-технічну діяльність та отримані результати за 2020 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(1). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-3-7>.

дослідників; розвиток компетенцій академічного персоналу щодо сучасних стандартів наукового керівництва (дет.⁴⁸).

Як показує аналіз освітньо-наукових програм Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, в закладах сформовані традиції професійної взаємодії, докторських шкіл.

У межах модуля Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка Еразмус+ЖАН МОНЕ модуль «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів» аспірантам запропоновано докторський семінар «Культура наукового наставництва». Розвиток ідей наставництва на заняттях дозволяє глибше усвідомити роль учених, наукових шкіл в університеті як носіїв певної субкультури, яскравих особистостей, їхньої ролі у реформуванні сучасної української освіти на засадах культуровідповідності і європейськості, дозволяє сприймати мову як свою людинолюбну сутність, порадника і помічника в суспільному житті; а своє мовне вдосконалення розуміти як постійний органічний стан і поширювати це розуміння серед інших.

У межах виконання різноманітних завдань розширюємо уявлення про мовну особистість дослідника – автора науково-педагогічного тексту, мовні засоби науково-педагогічного тексту; виробляємо навички опису конкретної мовної особистості з урахуванням особистісно орієнтованого, культурологічного, текстового підходів; дотримуємось комунікативних якостей мовлення у практиці наукового спілкування; аналізуємо мовленнєву ситуацію під кутом зору її структури і вибору адекватної моделі наукового спілкування, дотримання стилістичних норм; виховуємо мовний смак і мовне чуття наукового слова.

До ключових предметних результатів, як свідчить аналіз та узагальнення освітньо-наукових програм, належать здатність

---

⁴⁸ Фаст О.Л. (2016) Культура наукового керівництва як чинник забезпечення якості докторської освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Вип. 51. С. 300–306. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_51_43.; Фаст О.Л. Тенденції інноваційного розвитку докторської освіти у Європейському просторі вищої освіти. Педагогічні науки. Херсон : Херсонський державний університет, 2020. Вип. 92. С. 96–102.

випускників до самостійного пошуку й оброблення інформації з різних галузей наук для здійснення дослідницької діяльності; обізнаність із найновішими дослідженнями у відповідній галузі; здатність здійснювати аналіз, синтез, зіставлення, систематизацію й узагальнення із урахуванням розвитку педагогічної думки в Україні та за її межами; визначати та вирішувати етичні питання міжкультурної толерантності, наукової етики у процесі науково-дослідницької і викладацької діяльності), так і специфічні (здатність до вибору відповідних методів наукового дослідження, наприклад, з порівняльної педагогіки для розв'язання завдань, пов'язаних з обґрунтуванням шляхів використання конструктивних ідей зарубіжного досвіду в процесі реформування вітчизняної системи освіти; здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі педагогічної освіти і освіти дорослих, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань і людянимірних, особистісно орієнтованих технологій на основі історико-педагогічного досвіду національної вищої освіти⁴⁹; здатність ураховувати регіональні потреби і особливості Сіверщини, використання історичного досвіду педагогічної науки і практики Університету⁵⁰.

Кожна освітня програма, приходимо до висновку, – це продукт унікальної команди закладу, що має наповнювати особистості духовністю і ціннісними пріоритетами педагогічної праці. Запровадження карантину, пов'язаного із поширенням у світі й в Україні вірусу COVID-19, і перехід на дистанційну форму навчання (Наказ МОН № 406 від 16 березня 2020 року «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19», офіційний лист

---

⁴⁹ Відомості про самооцінювання освітньої програми Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoost_011_2021.pdf; Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samoost_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

⁵⁰ Відомості про самооцінювання освітньої програми «Теорія і методика вищої освіти». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1zp0aBF3XhbMr_DW0slIoG7sasxyX4i-R/view (дата звернення 15.09.2021).

МОН № 1/9-176 від 25 березня 2020 року «Щодо особливостей організації освітнього процесу під час карантину») загострили такі вимоги до закладів освіти, як доступність та інклюзивність; індивідуальна траєкторія навчання здобувача; цифрова грамотність викладачів, оцінка готовності суб'єктів навчання до впровадження змішаного навчання; педагогічні технології у процесі дистанційного навчання, які доцільно застосувати в онлайн-режимі: проблемно-пошукові завдання, виконання проєктів, тести.

У контексті аналізованої проблеми важливо акцентувати увагу на понятті «інноваційна екосистема закладу» й формуванні інноваційної екосистеми закладу вищої освіти чи науково-дослідної інституції, щ здійснює підготовку майбутніх докторів філософії. А. Сбруєва аргументує застосування екосистемного підходу, який передбачає з'ясування особливостей взаємодії агентів змін, моделей їх інноваційної активності, їх взаємодії з середовищем функціонування. За таких умов вищі школи набувають ознак хмарних платформ (cloudplatform), інноваційних хабів (innovationhub).

Зазначимо, що проєктні групи аналізованих програм співпрацюють між собою, що сприяє розвитку програм. Зокрема, викладачі Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка значну увагу приділяють організації вебінарів з проблем академічної доброчесності у науково-освітній діяльності, мовної культури, публікаційної діяльності тощо. У 2020 р. спільно проведено бінарні заняття у формі вебінару доктором педагогічних наук М.П. Вовк та доктором педагогічних наук, професором О.М. Семеног, зокрема: вебінар для магістрантів, аспірантів і докторантів «Академічне письмо: потенціал наукової фахової української мови»; вебінар «Мовна культура дослідника. Культура редагування наукових текстів: вебінар для аспірантів, магістрантів, студентів» та ін.⁵¹

---

⁵¹ Відомості про самооцінювання освітньої програми «Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі». Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data/Aspirantura/Accreditation_011/Vidomosti_samooot_011_2021.pdf; Освітня програма Педагогічна освіта і освіта дорослих в Україні і зарубіжжі. Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: http://ipood.com.ua/data /Aspirantura/Accreditation_011 /Vidomosti_samooot_011_2021.pdf. (дата звернення 15.09.2021).

Висновки. Проведений аналіз науково-педагогічних джерел; освітньо-наукових програм доктора філософії, вивчення нормативних документів, спостереження за освітнім процесом в кількох закладах вищої освіти України дає підстави припускати, що у ХХІ сторіччі в умовах запровадження інновацій, реформування національної освіти на засадах євроінтеграційних пріоритетів, посилення дигіталізації з метою підвищення якості освіти, глобалізації наукових досліджень та наукової етики особливого значення в освітньому просторі набуває модернізація третього циклу вищої освіти – докторської підготовки.

Динамічний розвиток ринку освітніх послуг стимулює запит на унікальні, практико орієнтовані освітні програми підготовки фахівців на кожному із освітніх рівнів вищої освіти, у тому числі педагогічного профілю.

Потреба в освітньо-наукових програм у галузі 01 «Освіта / Педагогіка» пов'язана з необхідністю підготовки науково-педагогічних кадрів для закладів фахової передвищої, вищої освіти, інститутів післядипломної педагогічної освіти різних регіонів України, а також з метою створення кадрового резерву фахівців вищої кваліфікації для дослідницької, викладацької діяльності в освітньо-науковій галузі різних регіонів.

Підготовка докторів філософії, зокрема в галузі 01 «Освіта / Педагогіка», у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих, як показує аналіз освітньо-наукових програм Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, суголосна із пріоритетами докторської освіти в європейських країнах і загалом реалізовується в контексті євроінтеграційної векторності розвитку.

Цілі і програмні результати навчання, як показує аналіз освітньо-наукових програм, загалом відбивають тенденції розвитку спеціальностей, утвердження принципів академічної доброчесності, забезпечення студентоцентрованої діалогічної взаємодії тощо.

Метою означених освітніх програм є розвиток у майбутніх докторів філософії професійно-наукової, мовнокомунікативної, інформаційної, методологічної культури, технологічних здатностей, критичного мислення, педагогічної майстерності, необхідні для науково-професійної і викладацької діяльності, професійної комунікації у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих. Засадничими принципами

реалізації програм є принципи неперервності, інноваційності, прогностичності, гнучкості реагування на суспільні зміни, полікультурності, міждисциплінарності, технологічності.

Освітньо-наукові програми ураховують ключові ідеї системного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, культурологічного, аксіологічного методологічних підходів. Положення компетентнісного підходу важливі для формування загальних і професійних компетентностей; культурологічний – забезпечує підготовку майбутніх докторів філософії як вагомий компонент національної та світової культури; принципи аксіологічного підходу важливі для розгляду ціннісно-гуманістичних засад науково-педагогічної діяльності. Наявне також урахування інтердисциплінарного (об'єднує методологічні, змістові та процесуальні засади, властиві для різних галузей знань, й утворює нову якість) й інклюзивного підходів (означає активізацію форм співпраці здобувачів та зовнішніх стейкхолдерів).

У розробці освітньо-наукових програми означених вище закладів ураховано Зальцбурзькі принципи формування аспірантів як науковців, що здійснюється в потужному академічному середовищі наукових шкіл. Формування softskills імпліцитно пронизує навчання здобувачів, практичну підготовку, написання наукових робіт.

Освітньо-наукові програми загалом орієнтовані на методологічну, професійно-педагогічну і практичну підготовку майбутніх докторів філософії до виконання досліджень з теорії і методики вищої педагогічної освіти, компаративістики, науково-педагогічної роботи, викладання педагогічних, професійно орієнтованих дисциплін і водночас кожна програма унікальна, що загалом забезпечує цілісність фахової підготовки викладача-дослідника, дозволяє створити ефективне освітнє середовище для особистісного розвитку аспірантів, дає можливість здійснювати якісні дослідження з проблем загальної педагогіки, історії педагогіки чи порівняльної педагогіки на основі українського і зарубіжного досвіду педагогічної освіти і освіти дорослих, враховує регіональні потреби і особливості, використовує історичний досвід освітньої діяльності університетів.

Навчання здобувачів, відповідно до аналізованих нами освітньо-наукових програм, науково-педагогічне дисертаційне дослідження та виробничу практику пронизують принципи академічної доброчесності, студентоцентрований підхід, орієнтація на особистісне зростання, самоствердження, самовдосконалення

здобувача докторського ступеня, відкритість до змін, акцент на підвищення відповідальності та підзвітності з боку студента, взаємної поваги викладача і студента.

Невід'ємним складником навчання аспірантів у закладах вищої освіти та науково-дослідних установ вважаємо формування гнучких навичок.

Цикл загальної підготовки і підготовки за професійно орієнтованим циклом у докторських програмах становлять дисципліни філософського, психолого-педагогічного, інформатичного циклів, що є обов'язковими або становлять вибірково складову. До ключових понять навчальних дисциплін віднесено поняття «академічна доброчесність», «наукова доброчесність». На формування академічної культури і доброчесності у СумДПУ імені А.С.Макаренка працюють науково-дослідні лабораторії, гуртки, мета діяльності яких – надавати освітньо-консультативну, інформаційно-дидактичну, дослідницьку підтримку щодо формування академічної грамотності.

В аналізованих освітньо-наукових програмах передбачено також читання обов'язкових та вибіркових мовних дисциплін, що спрямовано на формування системних знань мовних засобів наукового тексту, умінь вибору відповідних засобів наукового стилю для усної і писемної презентації результатів дослідницьких пошуків у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих державною та іноземною мовою, здійснення дискурсу мовою оригіналу і мовою перекладу.

Для формування наукової мовної культури важливу роль відіграють унікальні наукові школи у сфері неперервної освіти, педагогічної освіти і освіти дорослих.

Результатами засвоєння освітніх програм є сформовані у випускників загальні, інтегральна, спеціальні (фахові) компетентності. Через опанування дисциплін циклу загальної, професійної підготовки (обов'язкові та вибірково дисципліни) майбутній доктор філософії має оволодіти певними предметними результатами навчання і набути компетентностей, серед яких – аналітичні, когнітивні уміння, вольові якості, критична самооцінка, здатність організувати і брати участь у проектній діяльності, здатність працювати етично, застосовувати самоаналіз та самооцінку; генерувати власні ідеї щодо наукових інновацій, використовувати інформаційні ресурси; ефективно застосовувати основні психологічні і педагогічні концепції, положення, теорії у викладацькій діяльності.

Перспективу подальших пошуків у площині означеної проблеми вбачаємо у більш детальному вивченні кращих європейських та світових практик функціонування докторських програм, що стимулюватиме якісні зміни в підготовці майбутніх докторів філософії.